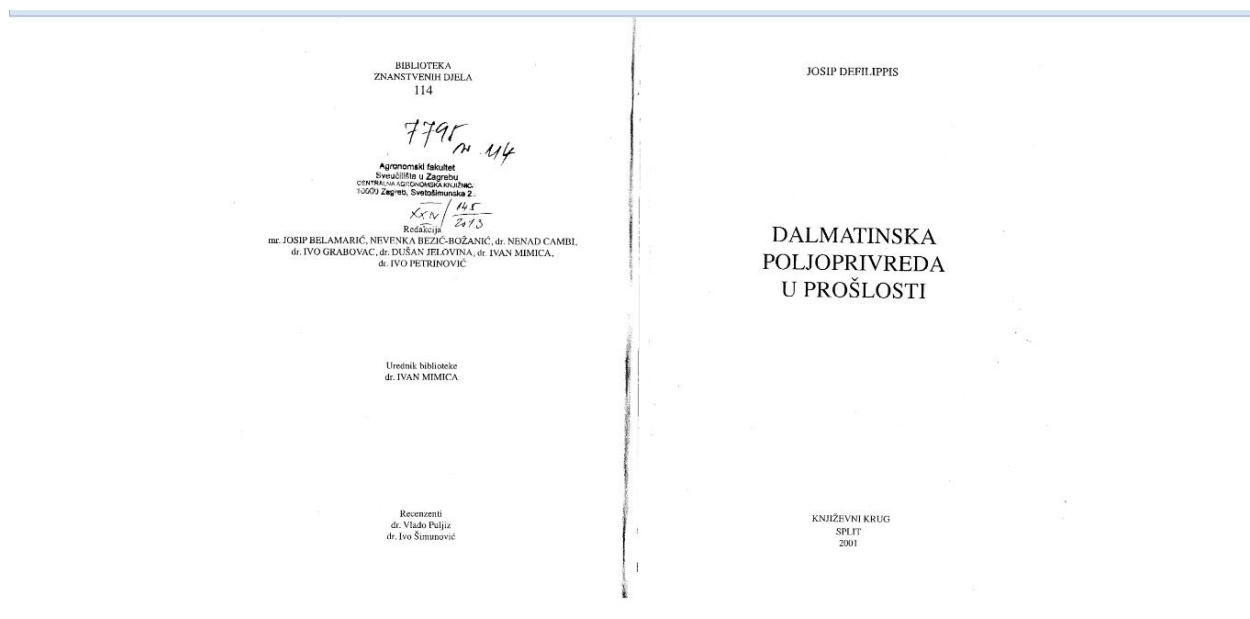

Prilog 5.3. Defilippis, J. (2001). Dalmatinska poljoprivreda u prošlosti. Književni krug, Split.

poseban okus »rozolju« poznatom pod imenom »maraskino« što ga proizvode mnoge tvornice u Dalmaciji, a najpoznatija je ona u Zadru u vlasništvu Carseniga. Uz marasku, Makarani gaje smokve i bademe. Voćke se uzgajaju zajedno s lozom. Loza traje najviše tridesetak godina, ali ugiba i prije, jer je posadena među voćkama koje ju zasjenjuju. Kada skonča loza, nema koristi ponovno je saditi između stabala u hladu. Na tu zemlju onda siju žito, koje — što zbog iscrpljenosti zemlje što zbog slabe obrade — rodi veoma slabo.

U dolini Nerešve uzgaja se povrće svake vrste, kukuruz, pšenica te osobito masline, koje ovdje čudesno dobro uspijevaju. Murva ovdje za nekoliko godina naraste do iznenađujuće visine, a prelci koji se njome hrane stvaraju divnu svilu. Loza ovdje ne daje dovoljno dobar prinos, a čudno je kako se i održi s obzirom na to da svake godine ostaje dugo vremena u vodi.

Na Visu se uzgaja loza, masline, murve, bademi i smokve. Imaju janjeće i jareće meso, mlijeko i sir izvrsne kakvoće. Žetva je žita neznatna i nedovoljna za ono malo stanovništva.

Hvar proizvodi vino, ulje, rakiju, šafran i med u značajnim količinama. Ravna mjesta siju se žitom, ali to je nedovoljno za prehranu stanovnika. Palme, naranče, bademi i rogači ovdje dobro uspijevaju. Za prehranu stanovništva i za trgovinu značajan je ribolov.

Plinije je hvalio Brač zbog izvrsne jaradi koja se ondje goji (*capris laudata Brattia*). Jarad i janjad pase na »savršenim« pašnjacima pa im meso dobiva poseban okus, a mlijeko kojim se hrane Bračani kakvoćom uveliko nadmašuje mlijeko iz drugih krajeva. Stoga je i sir s Brača veoma poznat u Dalmaciji i izvan nje. Otočani su gotovo općenito zamijenili koze ovcima jer ovce manje škode mladim šumama, dok ih koze uništavaju. Bračka vuna nije osobite kvalitete.

Onaot kamenitom tlu, Brač proizvodi velike količine vina, koje se posvuda smatra najboljim u Dalmaciji. Vino, drva i ovce tvore jezgru bračkih prihoda. Otok proizvodi još ulje, smokve, bademe, svilu, šafran i nešto žita. Proizvodi u vrlo velikoj količini i leću, od koje siromašni seljaci prave ulje u godinama kada ne rode masline.

Godine 1756. stupa na snagu *Grimanijev zakon*, po kojem svaki Zagorac dobiva dva kampa zemlje (7 000 m²), koju može izgubiti jedino ako je ne obrađuje redovito dvije uzastopne godine. Zakon je zabranjivao sadnju loze u čitavoj Zagori, osim u kninskom području. Na taj se način željelo zaštititi primorske vinograde, koji su svoja vina prodavali Vlasima, a od njih kupovali žito. Ova zabrana opravdavana je time što su navodno Vlasi skloni piću pa se često opijaju.

O poljoprivrednoj proizvodnji koncem 18. stoljeća vrijedan prikaz daje Perić¹⁹. Prema njemu, proizvodnja je žita u prosjeku iznosila oko 50 tisuća mletačkih stara. Najviše se proizvodilo ječma i zobi, potom pšenice, raži, kukuruza, prosa i sira. Prema podatcima M. Berenga, proizvodnja je žita iznosila:

¹⁹ Šime Perić, *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1980.

ni rad u uzgoju nije imao kontinuiteta. Najbolji su se rezultati očitovali u ci Knina i Sinja, gdje je bila osigurana veća krmna baza na oranicama i gdje vedarstvo postupno prihvaćeno kao tradicija.

U času propasti Mletačke Republike u Dalmaciji je bilo 1 022 658 ovaca i , a za vladavine providura Dandola (početkom 19. stoljeća) 1 105 078 grla. jelo vrijeme austrijske vladavine broj ovaca i koza kretao se oko milijuna grla. Ovce i koze upućene su isključivo na ispašu prostranih i suhih kraških iaka. One jedine mogu gospodarski valorizirati te goleme površine, s time što omjernom ispašom mogu prouzročiti i ubrzati erozijske procese i time nijeti daljoj devastaciji krša. U mnogim područjima, pogotovo u Zagori, uzgoj a i koza osnovna je gospodarska djelatnost i jedini način preživljavanja na tome om kršu.

Koze su svojim brstom pravile štetu usjevima, voćkama i šumama pa su ih mletačke vlasti nastojale potpuno uništiti ili moćno ograničiti njihov broj. Takav s prema kozi podržava i francuska uprava, pa tako u *Kraljskom Dalmatinu* . srpnja 1808. godine čitamo: »Državni interesi zahtijevaju da se unaprijedi rstvo. Dalmacija ima dva miliuna stoke, pretežno ovaca i koza. Pronađen je a da se ukine uzgoj koza, tako da se njihov broj postepeno smanji. Ovako ćemo ro imati u Dalmaciji dva miliuna ovaca. Kakvog li bogatstva za jedan našan narod. Nema u Europi ni jednog prosvijećenog naroda koji ima toliko : u odnosu sa brojem 270 tisuća svojih stanovnika. Osam stotina tisuća koza u naciji. Užasavajući broj. Koliko mladih stabala, koliko nježnih mladica unište životinje tokom jedne godine.«

Sličan odnos prema kozama imate su i sve sljedeće vlasti. 1800. mjeđina nije zla uništiti kozu jer je ona zbog svojih izuzetno skromnih zahtjeva a velike iti nezamjenjiva u ovome kršu. Osim ovako ekstenzivnog držanja, u Dalmaciji oširen, osobito na otocima, uzgoj »na vezu«, po jedno ili dva grla goveda uz ačinstvo za proizvodnju mlijeka. Ne zovu takvu kravu zaludu »sirotinjska ica«.

Radi poboljšanja uzgoja magaraca 1879. i 1907. godine uvoze se rasplodni arci iz Puglie i Larnake.

Već u 19. stoljeću u nekoliko su se navrata uvozile razne merino pasmine radi oljšanja kvalitete vune domaće ovce. Godine 1800. Garagnin iz Trogira uvozi voj posjed merino pasminu, a 1819. godine Vincenzo Dandolo šalje u Dalmaciju o stado merino ovaca. Uvozila se i bergamaška ovca iz Italije i romanovska i iz Galicije. Godine 1906. podijeljeno je sedamnaest ovnova i sedam ovaca ane bergamaške pasmine. Uvezio se i karakul s Kavkaza. Zbog neadekvatne rane i držanja, svi su ovi pokušaji propali ili su ostvarili vrlo skromne rezultate. ine 1901. osniva se prva ovčarsko-sirarska zadruga — u Erveniku, potom u zovcu iznad Knina, uskoro u Solinu, u Zemuniku kod Zadra i drugdje. aniziranom proizvodnjom ovčjega sira ove su zadruge pridonosile boljoj rizaciji ovčarske proizvodnje.